

SEGUIM SENT CRÍTICS, CREATIUS I REFLEXIUS

Un estudi a exalumnes de l'Escola Sadako

WE CONTINUE BEING CRITICAL, CREATIVE AND THOUGHTFUL

A study to alumni of "Escola Sadako"

Resum:

El propòsit d'aquest estudi és saber si els joves entre vint-i-un i vint-i-tres anys que van treballar el projecte Filosofia 3/18 durant la seva escolaritat obligatòria, uns anys després, segueixen tenint el pensament filosòfic i les habilitats de pensament que fomenta el projecte.

Es va administrar un qüestionari a trenta exalumnes de l'Escola Sadako de Barcelona, que integra el projecte Filosofia 3/18, i les conclusions a les quals s'ha arribat són que els joves tenen una vida emocionalment positiva i que busquen el diàleg per resoldre els conflictes. Els joves de Sadako, mostren tenir una capacitat crítica, reflexiva, creativa i afectiva i mostren mancances en habilitats empàtiques.

Paraules clau : *Filosofia 3/18, pensament filosòfic, habilitats de pensament, joves*

Abstract:

The purpose of the study is to know if young people between twenty one and twenty three years old who had the project Philosophy for Children during their obligatory education period, keep the philosophical thinking and the thinking skills that the project foment.

A questionnaire was delivered to thirty former pupils of the Barcelona "Escola Sadako" that integrates the Philosophy for Children Project.

The conclusions that have been acquired are that young people have an emotional and positive life and also they are looking for dialogue to resolve conflicts.

The Sadako's youth seem to have critical, reflexive, creative and affective capacity and also show weakness in empathic skills.

Keywords: *Philosophy for Children, philosophical thinking, thinking skills, young*

INTRODUCCIÓ

L'article presenta un anàlisi sobre la influència del projecte Filosofia 3/18 en joves de vint-i-un anys que van estudiar a l'Escola Sadako. En primer lloc es fa una presentació dels orígens d'aquest projecte; tant del seu fundador com de l'objectiu principal que tenia. En segon lloc es presenta el projecte que es du a terme a Catalunya i més endavant s'indiquen unes breus característiques sobre els joves actuals. Finalment s'exposen el mètode d'estudi, els resultats obtinguts i les conclusions a les quals s'ha arribat.

A finals de la dècada de 1960, als Estats Units, Matthew Lipman va desenvolupar un programa i projecte que va titular "*Philosophy for children*". Aquest programa, com ell mateix exposa en el llibre *Filosofia a l'escola* (1991), el va començar a dissenyar l'any 1969 però no va ser fins l'any 1974 que va fundar l'*Institute for the Advancement of Philosophy for Children* (IAPC) i va començar a difondre el projecte i a formar al professorat arreu del món.

Tal com diu Félix García (2002), durant aquella època, als Estats Units, molta gent es qüestionava el sistema educatiu nord americà i Matthew Lipman també va fer-ho; per això va creure necessari que l'educació havia de canviar. Aleshores va considerar oportú que un dels objectius de l'educació havia de ser ajudar als infants perquè poguessin esdevenir éssers raonables, i que per aconseguir-ho s'havia de recórrer a la filosofia, una disciplina clàssica de la cultura occidental.

Segons Félix García (2002) aquesta idea no va ser del tot innovadora perquè a les escoles dels països d'origen llatí i als iberoamericans ja s'estava duent a terme una assignatura anomenada "filosofia" on es parlava de la història de la filosofia i les aportacions que els pensadors grecs havien fet. Tot i així, als Estats Units no es concebia la idea de fer filosofia fora de l'àmbit universitari. Cal destacar el verb "*fer*" perquè fer filosofia va més enllà d'ensenyar filosofia als infants, en certa manera és recuperar el que Sòcrates, i molts d'altres filòsofs, van posar en pràctica.

Tal i com descriu Matthew Lipman (1991) al segle V aC es va identificar la filosofia de manera específica com una recerca dialògica i Sòcrates en va ser el principal responsable perquè, a banda de recomanar als ciutadans grecs què havien de fer i com ho havien de fer, va ser el propulsor que Plató escrivís els seus diàlegs. En aquest mateix llibre, Lipman explica que Sòcrates predicava que "caldria que ens coneguéssim nosaltres mateixos i coneguéssim la nostra vida" (Lipman, 1991, p.16);

d'aquesta manera podríem dialogar i conversar ja que, "iniciar un diàleg és explorar possibilitats, descobrir alternatives, admetre altres punts de vista i establir una recerca comuna" (Lipman, 1991, p.17).

El programa de Lipman defensa que a partir que els infants ja tenen consolidat l'idioma i tenen un domini del llenguatge comencen a formular moltes preguntes, tenen molta curiositat per saber-ho tot i intenten donar significat a tot allò que els envolta; en certa manera fan de filòsofs. És per això que va creure necessari que el programa *Filosofia per a nens* s'implementés des dels quatre anys fins acabar la seva escolaritat obligatòria perquè a les universitats ja s'impartia filosofia (García, 2002).

Per tal de dur a terme aquest projecte, Matthew Lipman va comptar amb la col·laboració d'Ann Margaret Sharp (Lipman, Sharp, Oscanyan, 1991). Els dos junts van elaborar un currículum complet amb l'objectiu d'ajudar als infants a aprendre a pensar, així com un material didàctic per als alumnes i també per als mestres. El currículum de Lipman i Sharp pretenia millorar l'habilitat de raonament dels infants, que desenvolupessin la creativitat, creixessin de manera personal i interpersonal tot incrementant significativament la confiança en un mateix, la maduresa emocional i coneixent-se de manera general; així com el desenvolupament de la comprensió ètica (Lipman, Sharp, Oscanyan, 1991). Com ja s'ha esmentat anteriorment, també van fundar l'IAPC amb l'objectiu d'oferir una formació per a què els mestres fossin competents i poguessin dur a terme les sessions de filosofia adequadament.

Pel que fa a l'habilitat de raonament, Lipman (1991) defensa que si aquest raonament es troba en el marc d'una novel·la per a infants i joves i es pot demostrar que aquest raonament és vàlid per al llarg del transcurs de la vida d'una persona, adquirir els principis de raonament serà més atractiu per als infants. En referència a la creativitat, argumenta que els nens i nenes de dos a set anys mostren una gran facilitat en establir relacions entre les parts i el tot i a mesura que es va arribant a la preadolescència aquesta capacitat es va perdent. El mateix Lipman explica que per tal que l'infant trobi relacions significatives de la part amb el tot, el mestre ha d'emfatitzar en l'ensenyament que els fragments d'un context construeixen un context encara més ampli; d'aquesta manera és possible que les relacions fossin acumulatives i hi esdevingués la comprensió.

Per tal que els infants creixin tant de manera personal com interpersonal Lipman (1991) comenta que el programa "*Philosophy for Children*" planteja encoratjar als infants a que pensin per ells mateixos i així els ajuda a desenvolupar la seva pròpia

identitat. Per concloure, aquest mateix programa pretén ajudar als infants a veure la relació entre allò que és correcte i el que no ho és, tot fent-los reflexionar sobre una acció que proposen fer i la situació en què ho han de fer; d'aquesta manera es treballa l'educació ètica.

El llibre *Filosofía en la escuela. La práctica del pensar en las aulas*, (Arbonès [et. al], 2005) recull diferents articles de professionals en l'àmbit de la filosofia a l'escola. D'aquest recull, cal destacar-ne un que es va publicar a la revista *Aula de Innovación Educativa* (març del 2002). En aquest article, Lipman va descriure les idees principals al voltant del paper del pensament en l'educació. A continuació es descriuen quatre d'aquestes idees que defensa l'autor. La primera és que "enseñar es estimular la imaginación de los estudiantes" (Lipman, 2002, p.19) al voltant de la seva vida actual i futura; el món en què viuen i quin tipus de persones volen ser en un futur. En la segona idea destaca que aprendre és comprendre com les preguntes pertinents poden transformar l'aprenentatge i com gràcies a aquestes preguntes cadascú pot anar evolucionant. El tercer aspecte al que fa referència és que l'ensenyament i l'aprenentatge van agafats de la mà, sense un no hi ha l'altre, però posa de manifest que per aprendre has d'estar disposat a observar, conversar i establir relacions per tal de poder ensenyar, després, tu mateix. Finalment, la quarta idea que l'autor defensa és que els mestres han d'estar capacitats per afavorir el diàleg; han de poder fomentar que els alumnes es qüestionin coses i discuteixin entre ells, tot tenint un bon clima, argumentant i respectant totes les opinions dels companys i establint relacions entre ells.

A Catalunya, tenint en compte tota la base teòrica de Matthew Lipman s'ha desenvolupat el projecte Filosofia 3/18 dirigit i coordinat pel Grup IREF (Innovació i Recerca per a l'Ensenyament de la Filosofia), del qual Irene de Puig n'és la directora. Aquest projecte és "una proposta educativa per a l'educació infantil, primària i secundària, que pretén desenvolupar les habilitats de pensament dels estudiants, tot ajudant-los a comprendre les matèries d'estudi, a ser més conscients de la riquesa del bagatge intel·lectual heretat i a preparar-se per participar en un món democràtic" (Grup IREF, 2010 p. 5).

El projecte català ha adaptat quatre dels programes plantejats per Lipman i n'ha creat de nous per tal de tenir un currículum ben ampli i d'aquesta manera poder reforçar les habilitats de pensament dels infants i joves i les actituds morals i intel·lectuals, tot partint de la filosofia. A través d'aquest currículum i el seu contingut, els alumnes

poden reflexionar sobre aquells temes que es troben en totes les matèries però que no es tracten de manera específica en cap d'elles.

“Una de les finalitats del projecte és ajudar a l'alumne a estar més atent al discurs, a ser més reflexiu i més raonable, tot proporcionant-li eines perquè pugui millorar la capacitat de judici” (Grup IREF, 2010, p.5). En definitiva, l'objectiu principal que té el projecte Filosofia 3/18 és que els infants i joves siguin capaços de pensar per ells mateixos, siguin autònoms, explorin alternatives diferents dels seus punts de vista i descobreixin els seus propis prejudicis i creences.

Aquest projecte té quatre bases molt importants i sense les quals no es podria dur a terme de manera satisfactòria; per tal que el projecte es desenvolupi adequadament han d'esdevenir aquests quatre pilars.

- El paper del mestre; molt important en tot el procés d'aprenentatge dels infants i en el moment de dialogar i descobrir.
- La comunitat de recerca; tot el grup classe esdevé una comunitat en recerca d'una resposta a una qüestió en concret, però aquí hi intervé el tercer pilar.
- El diàleg filosòfic; la resposta a la qüestió plantejada ha de poder resoldre's amb un diàleg entre tots els companys, escoltant-se els uns als altres i sense menysprear cap opinió ni creença. En aquest moment el paper del mestre és clau ja que és ell qui ha de moderar aquest diàleg filosòfic entre els alumnes, procurar que tots participin i no deixar cap alumne sense poder dir la seva opinió per por al que la resta de companys diran.
- Les habilitats de pensament de cadascun dels alumnes aglomeren moltes de les destreses, procediments i capacitats dels alumnes. “La proposta educativa que es fa des de Filosofia 3/18 és la de tractar les habilitats més rellevants de totes les àrees, i que són les que fan referència al procés de recerca, al procés de raonament, a la conceptualització i a la traducció o formulació” (Grup IREF, 2010, p10). Aquestes habilitats els infants les solen tenir incorporades de manera simple i a través del projecte s'intenta potenciar-les i interioritzar-les mitjançant aquest diàleg filosòfic.

En total són quatre les habilitats que es treballen amb aquest projecte:

- De recerca.
- De conceptualització i anàlisi.
- De raonament i de comunicació.

- De traducció.

D'acord amb el butlletí publicat pel grup IREF (2010), les habilitats de recerca fan referència a tot el món en general, els alumnes han de ser capaços d'endevinar, esbrinar, formular hipòtesis, observar, buscar alternatives, anticipar conseqüències, seleccionar possibilitats i imaginar-les, crear, idear i inventar. Els mestres que duen a terme el projecte comencen cadascuna de les sessions d'alguna manera que capti l'atenció dels infants, com pot ser llegint un conte; després d'haver-la captat potencien aquestes habilitats dels seus alumnes. Les següents sessions ja van més encaminades a les habilitats de conceptualització i anàlisi. Aquestes activitats potencien els conceptes i el llenguatge dels infants ja que afavoreixen a la formulació de conceptes precisos, posar exemples i contraexemples, buscar semblances i diferències, comparar, definir, agrupar, classificar i seriar. El paper que té el mestre en aquest moment és sobretot de guia i fer que els alumnes diguin les paraules exactes; que sàpiguen expressar el que pensen.

Després d'aquestes sessions n'hi ha unes altres on es tracten les habilitats de raonament, que són les que fan referència a la relació dels conceptes; per a això es potencia que els alumnes sàpiguen buscar i donar raons, fer inferències, raonar condicionalment i analògicament, establir relacions de causa i efecte de parts i d'un tot, i de fins i mitjans i que sàpiguen establir uns criteris a allò tractat. Finalment es tracten les habilitats de comunicació i traducció; aquestes es centren en poder traduir el concepte treballat a altres llenguatges i poder explicar-ho tot narrant i descrivint. Es potencia que els alumnes sàpiguen interpretar, improvisar, traduir de l'oral a la mímica, la plàstica i la música i viceversa, entre d'altres llenguatges, i que siguin capaços de sintetitzar les seves idees.

Per poder implementar aquest projecte, s'ha desenvolupat un currículum que afavoreix al desenvolupament d'aquestes habilitats de pensament. Cada cicle escolar té uns objectius diferents que han elaborat molt acuradament els membres del grup IREF i els seus col·laboradors (2010). En l'etapa d'Educació Infantil el programa porta per títol *Juguem a pensar* i el llibre que s'utilitza és *Tot pensant... contes*, el seu objectiu és convertir en conversa aquelles situacions que succeeixen a l'aula regularment o esporàdicament que permeten reflexionar sobre diferents aspectes.

A Cicle Inicial de l'etapa d'Educació Primària es du a terme el programa *pensant amb els sentit* a través del llibre *Pèbili*. El seu objectiu és tractar les normes bàsiques per poder formar una comunitat de recerca a partir de les percepcions que ens

proporcionen cadascun dels cinc sentits. A Cicle Mitjà, d'aquesta mateixa etapa, es tracta la *filosofia de la naturalesa* a través del llibre *Kio i Gus*. La seva intenció és ampliar la noció del món que tenen els infants; d'una banda es tracten temes relacionats amb assimilar l'entorn a través de l'observació i contemplació del paisatge així com les preguntes que es fan els alumnes i de l'altra es tracta la pròpia manera de ser en les percepcions; va més enllà de descriure elements de la naturalesa sinó que tracta les diferents percepcions que té cadascú d'un mateix element. Finalment, a Cicle Superior d'Educació Primària es tracta la *filosofia del llenguatge* a través d'en *Pimi* tot relacionant-lo amb el llenguatge i la seva relació amb el món, tenint en compte el raonament analògic ja que és el punt de partida de les ciències i les arts.

Pel que fa a l'educació secundària obligatòria es treballen *la lògica i l'argumentació i l'ètica i convivència*. Aquests aspectes es tracten a partir del llibre *La descoberta d'Aristòtil Mas*, i el llibre *Elisa*. El primer manifesta el valor de recerca i encoratja a que els alumnes tinguin el seu pensament propi tot escoltant el pensament dels altres; el segon permet plantejar-se un mateix el seu projecte ètic a través dels personatges d'aquesta història.

Finalment, el Grup IREF (2010) ha desenvolupat un programa per als alumnes que estudien batxillerat; aquest tracta el *cinema i la filosofia*. A través de diferents pel·lícules, els joves poden treballar aquells temes que el currículum de batxillerat marca sobre la filosofia. És a dir; està adaptat per tal que els mestres de batxillerat puguin aplicar-lo al seu currículum.

No obstant això, el mateix grup ha creat materials complementaris per als alumnes i les escoles; des de l'art (pintura, música i cinema), l'educació per a la ciutadania a primària i a secundària fins a l'educació en els drets dels infants i joves, amb diferents pel·lícules que permeten treballar-los i amb un llibre que acompanya a aquesta proposta.

Irene de Puig, en el seu llibre *Fer filosofia a l'escola* (2012) exposa la relació entre educació i filosofia tot partint dels conceptes que cal treballar amb els infants des del punt de vista de la filosofia. El primer que exposa és educar la raonabilitat ja que "és, potser, la característica més important de la persona educada. Molts educadors apelen a aquesta actitud perquè porta al desenvolupament de l'autonomia de l'ésser racional" (Puig, 2012, p.39). Per a Irene de Puig (2012) argumentar equival a donar raons i justificar una idea de manera que "és útil i necessari no només per a les activitats acadèmiques sinó també per a la vida quotidiana" (Puig, 2012, p.43). "Una

bona argumentació implica donar raons que donin suport a una conclusió. Un estereotip o prejudici mai podrà ser una bona raó” (Puig, 2012, p.43).

L'educació sentimental és un altre dels punts que aborda Irene de Puig en el seu llibre (2012) ja que en la filosofia sempre s'ha donat importància a l'argumentació i l'intel·lecte però els filòsofs grecs no van deixar de banda l'ètica ni el paper que tenen les emocions i els sentiments en les persones. Si entenem per educar a les emocions reconèixer-les, saber-les distingir en un mateix i en un altre i justificar-les, sí que es poden educar. El projecte Filosofia 3/18 proposa que “l'educació de les emocions s'ha de fusionar amb la del bon pensament per aconseguir una atmosfera de confiança en la qual l'alumnat pugui aprendre a pensar bé i a fer judicis millors en la seva vida quotidiana. L'emoció és l'altra cara de la raó, per això l'educació en conjunt de les emocions i del pensament és essencial quan es pretén aconseguir un món més raonable i bell” (Puig, 2012, p.53). Un altre aspecte que té en compte el projecte quan a les emocions és l'autoestima; una autoestima positiva és molt important per al desenvolupament de la persona perquè provoca seguretat en si mateix i ajuda a acceptar les crítiques dels altres.

Quant a l'educació per la Pau, Irene de Puig (2012) apel·la a la pràctica del diàleg com a intercanvi d'opinions i d'exploració d'allò desconegut, així poder resoldre qualsevol desavinença. Per tal d'enfortir les relacions interpersonals, un bon mètode d'aprenentatge és el treball cooperatiu ja que per al bon funcionament dels grups, s'han de tenir en compte tot un seguit de característiques, com pot ser la diferència d'opinions i buscar tots junts una solució per a aquestes diferències. “Quan un grup treballa col·laborativament de manera eficient i efectiva, està posant la llavor per a una cultura de pau perquè desenvolupa actituds i habilitats socials, relacionades amb la capacitat d'anticipació” (Puig, 2012, p.73).

També esmenta l'aportació que té el projecte Filosofia 3/18 en l'educació per a la ciutadania i la democràcia. Fomenta entre els infants una ciutadania responsable tot respectant els drets de tothom i una competència social i ciutadana que va més enllà de *saber fer i saber*, ja que també vol dir *saber ser i estar*, que són les actituds de cadascú. La democràcia és possible gràcies al diàleg, i el projecte Filosofia 3/18 rau en el diàleg i la participació de tothom, així com en el compromís i en el valor d'igualtat, entre d'altres, és per aquest motiu que pretén que els infants visquin en un entorn democràtic des de ben petits (Puig, 2012).

Finalment, Irene de Puig exposa en el seu llibre (2012) una educació per a la llibertat tot incidint en les responsabilitats de cadascú i l'autonomia que tothom té o hauria de tenir. "El desenvolupament de l'autonomia significa ser capaç de pensar per un mateix amb sentit crític, tenint en compte molts punts de vista, tant en l'àmbit moral com en l'intel·lectual" (Puig, 2012, p.98). Pel que fa a l'intel·lectual fa referència a prendre cadascú les seves pròpies decisions, i la moral és quan cadascú actua a partir dels seus criteris sense tenir en compte cap interferència externa.

Javier Elzo (2004) va fer una conferència on exposava que els joves d'avui en dia tenen una manca de valors instrumentals que s'han d'abordar des de l'educació i és l'educació que ha de treballar per assolir aquestes metes. Després de l'època del nazisme alemany es va promoure, en la societat occidental, que les persones tenen uns drets i part d'aquesta responsabilitat es va derivar als estats; sense tenir en compte què comportava.

Elzo (2004) diu que "la gran majoria dels adolescents actuals (...) han crescut en una infància dolça, sobreprotegida, amb més recursos materials (...) i sense que ningú els hagi parlat ni educat en la importància del sacrifici i l'obtenció d'uns fins" (Elzo, 2004, p.5). Posa de manifest que no s'educa l'autoresponsabilitat de cada individu i que és per això que hi ha una sèrie de valors que estan en crisi. De tots els que ell marca, cal destacar-ne quatre que van lligats als al projecte Filosofia 3/18. El primer valor que cal remarcar i que, per tant s'ha d'educar, és la racionalitat en la presa de decisions i la justificació de les pròpies opinions. També és important tenir en compte el foment de la competència personal tant en l'àmbit professional com en el formal; saber-se formular les preguntes pertinents i tenir les destreses suficients que permetin accedir a la informació i seleccionar aquella que ens permeti respondre aquestes preguntes inicials és un aspecte que s'ha de tenir en compte en l'àmbit educatiu.

Elzo (2004) també defensa la idea que s'ha de fomentar la tolerància activa cap a la diferència, tot tenint en compte que no hi ha una veritat absoluta, però sí el principi del respecte absolut cap a la dignitat de la persona. Des d'aquest punt de vista, és important respectar la diferència comprenent allò que el fa ser diferent i entenent-ho tot posant-se en el lloc de l'altre i empatitzant amb ell. Finalment, l'últim valor que cal destacar i que l'autor posa en crisi és el de la solidaritat. Aquest és un dels valors, dels que Elzo anomena com a instrumentals, amb més mancances en els joves de l'estat espanyol ja que hi ha un dèficit en l'esforç, el compromís, la participació, entre d'altres accions com la feina ben feta. "És per això que és important que l'educació en els

valors insisteixi més en els valors instrumentals, que abordi amb més èmfasi el camp de les exigències, dels deures, sense oblidar, és clar, el dels drets” (Elzo,2004, p.7).

Estudis semblants al que presentaré a continuació no se n’han fet gaires però en canvi si que s’han fet diversos estudis que directament analitzen el projecte Filosofia 3/18, com s’ha dut a terme i els resultats que té en alumnes que el treballen en aquell moment determinat; no pas si els resultats segueixen sent efectius uns anys després d’haver cursat el projecte.

El primer informe d’avaluació és de l’any 2011 i porta per títol *Avaluació del projecte Filosofia 3/18* fet per Francesc Martínez – Olmo. És una recerca avaluativa per enquesta ex post facto que combina estratègies quantitatives i qualitatives mitjançant qüestionaris i entrevistes. El que aquesta avaluació observa és el disseny del projecte, el procés d’aplicació i els resultats obtinguts amb els projectes (Martínez – Olmo, 2011).

El segon informe d’avaluació està fet per la Universitat de Barcelona i el Grup IREF, juntament amb la Generalitat de Catalunya, sobre l’*Avaluació del projecte del desenvolupament del projecte Filosofia 3/18*. Està fet l’any 2012 i inclou què és el projecte i la seva avaluació del desenvolupament d’aquest projecte. Un dels aspectes a destacar i que els entrevistats de l’informe ressalten és com es transforma el comportament dels alumnes un cop han començat a treballar el projecte (UB i Grup IREF, 2012).

L’objectiu que té aquesta recerca és descobrir com ha influenciat el projecte Filosofia 3/18 en un grup de joves d’entre vint-i-un i vint-i-tres anys que, durant la seva escolaritat obligatòria, el van treballar. La hipòtesi plantejada per tal de donar resposta a aquest objectiu és que aquestes joves que han treballat el projecte han desenvolupat una part creativa, crítica, reflexiva i afectiva i que aquesta part segueix formant part un cop finalitzats els seus estudis.

DISSENY

Per dur a terme aquesta investigació s’han buscat escoles que portessin a terme el projecte Filosofia 3/18 des de fa anys per tal de trobar joves entre vint-i-un i vint-i-tres anys que, durant la seva escolaritat a primària i secundària, l’haguessin treballat i així poder veure la repercussió que ha tingut en el seu dia a dia de la vida que tenen actualment.

L'escola escollida ha estat l'Escola Sadako de Barcelona ja que fa més de vint anys que duen a terme aquest projecte i els exalumnes de la promoció de l'any 1996 – 2009 són els que actualment tenen entre vint-i-un i vint-i-tres anys. D'aquesta promoció s'ha enviat, de manera aleatòria, un qüestionari a trenta alumnes (15 noies i 15 nois) que en formaven part ja que ells van tenir l'oportunitat de treballar el projecte des dels tres o quatre anys fins als setze que van deixar l'escola. Aquests alumnes van seguir la mateixa metodologia en filosofia tot i que no tots formaven part del mateix grup classe ja que l'escola compta amb dues línies.

El qüestionari, tal com diuen Roberto Hernández, Carlos Fernández i Pilar Baptista en el seu llibre *"Fundamentos de la metodología de la investigación"* (2010), segurament és l'instrument més utilitzat per recollir dades ja que consisteix en un conjunt de preguntes d'una o més variables.

El qüestionari que s'ha administrat als joves enquestats, mitjançant el correu electrònic, conté setze preguntes. Unes de les quals són tancades per saber dades concretes i unes altres obertes per tal que deixin fluir el seus pensaments i així poder veure com s'han desenvolupat després de treballar el projecte Filosofia 3/18. D'altra banda, també hi ha preguntes directes i indirectes a través de les quals han de reflexionar per tal d'analitzar la raonabilitat i el tractament de les emocions com per exemple *"Creus que és positiu tenir defectes, per què?"*, la capacitat de diàleg i cooperació, la sociabilitat i la capacitat d'autonomia i prendre decisions com per exemple *"Quan vas haver de decidir a què t'agradaria dedicar-te, vas meditar la decisió?"*. A més, també compta amb preguntes que es basen en els quatre pilars del projecte Filosofia 3/18; recerca, conceptualització, raonament, i traducció, com la següent: *"Describeu el que et ve al cap quan et diuen la paraula SILENCI"* i *"Tradueix el concepte anterior amb un altre llenguatge (plàstic o musical) i descriu-lo"*.

Les dades recollides del qüestionari s'analitzaran amb l'estadística descriptiva. Cada una de les preguntes es relaciona amb una o més dimensions d'anàlisi a través de les quals se'n podran extreure dades quantitatives per obtenir-ne uns percentatges. Així doncs, partir de cada resposta de cadascun dels enquestats es relacionaran les respostes amb els conceptes que es pretenen estudiar com l'autoestima saludable, el diàleg, l'autonomia i la llibertat, així com que sàpiguen argumentar les seves respostes. Un cop extreta aquesta informació i fet el buidatge de dades es podrà saber quin percentatge dels enquestats tenen les diferents qualitats esmentades anteriorment.

La limitació que té aquesta recerca és que el grup enquestat només pot formar part de la generació 1996 – 2009 i pot ser difícilós que tots els membres als quals se'ls enviï el qüestionari el responguin. És a dir, és molt probable que dels trenta qüestionaris que s'enviïn no es rebin totes les respostes.

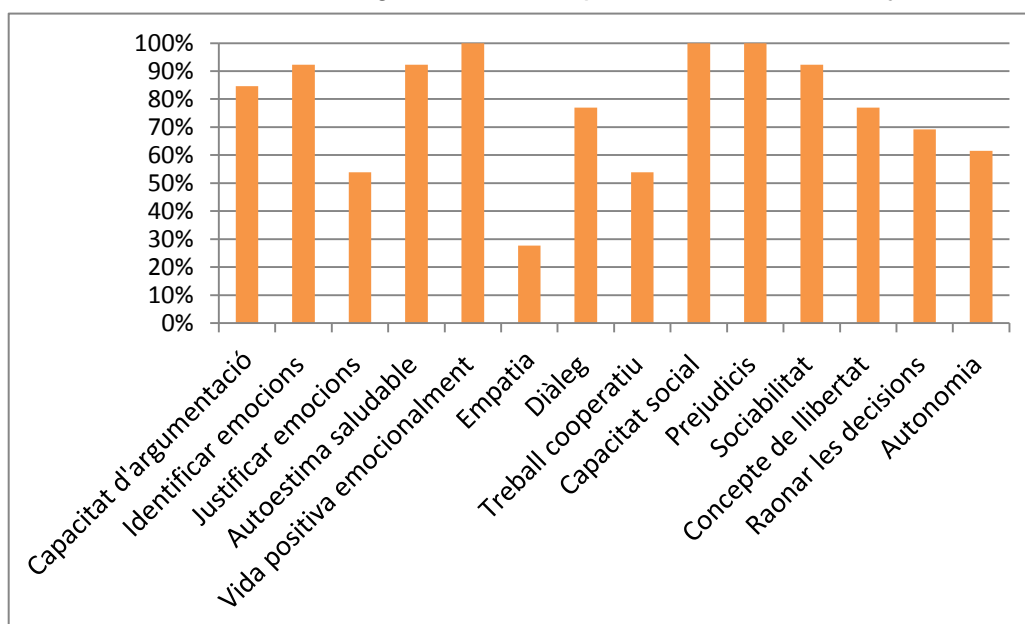
Un altre aspecte que cal comentar de la metodologia duta a terme en aquesta recerca és que és una etnografia perquè la investigadora forma part del grup investigat. Aquest mètode d'investigació va nàixer als anys vint als Estats Units com a curiositat per la vida que duen a terme les persones en diferents situacions i equival a la “ciencia que tiene por objeto el estudio y descripción de las razas o pueblos” (Pérez, 1994, p.19), així com d'una regió, comunitat o qualsevol grup de persones que construeixin una entitat (Pérez, 1994).

Pérez (1994) també explica que un estudi etnogràfic és una investigació on l'investigador també forma part de l'objecte d'estudi; és a dir, l'investigador entra en aquest grup de persones estudiades i adquireix les seves mateixes característiques, viu de la mateixa manera i així pot analitzar dades tant objectives com subjectives.

RESULTATS I DISCUSSIÓ

A continuació es presenten els resultats obtinguts a partir del qüestionari enviat als exalumnes de l'escola Sadako de Barcelona i que responen a les categories d'estudi plantejades. En primer lloc es mostren els percentatges que fan referència a la categoria del pensament filosòfic i seguidament els percentatges referents a la categoria de les habilitats de pensament.

GRÀFICA 1: *Percentatges referents al pensament filosòfic. Any 2015*

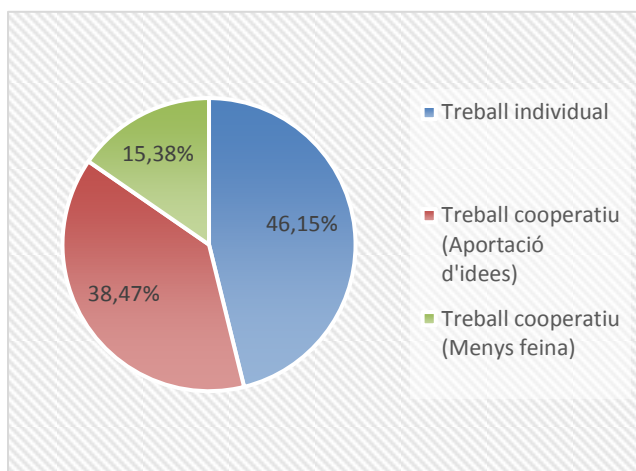
El gràfic de barres mostra visualment que les característiques que predominen en els joves enquestats són socials però al mateix temps tenen prejudicis i tenen una vida positiva emocionalment. Per contra, també són persones a les quals no els agrada treballar cooperativament i no mostren gaire empatia, a més no solen justificar les seves pròpies emocions i no tenen gaire autonomia tot i que prenen les seves pròpies decisions.

Un dels pilars que sustenta el projecte Filosofia 3/18 és la capacitat d'argumentar, tal com diu Irene de Puig (2012) donar raons i justificar les idees de cadascú és necessari per tal de formar idees concretes i fonamentades que permetin desenvolupar conclusions. A partir del qüestionari enviat als exalumnes de l'Escola Sadako de Barcelona s'ha pogut comprovar que, a les preguntes on no es demanava explícitament que expliquessin el perquè de la seva tria, argumentaven poc les seves respostes i a les que es demanava directament responien amb més detalls. Tot i així, en conjunt un 84% dels enquestats sí que tenen capacitat argumentativa ja que s'ha valorat un conjunt de totes les preguntes; si del qüestionari de 13 preguntes n'argumentaven més de la meitat ja se'ls ha comptabilitzat com que sí que tenen aquesta capacitat.

En referència a l'educació emocional i sentimental; es pot constatar que un 92% dels joves enquestats saben identificar les seves emocions però en canvi només un 53% saben justificar el perquè de les seves emocions. En el qüestionari se'ls demanava que diguessin i expliquessin com se sentien mentre feien el qüestionari i la meitat dels joves no van saber acabar d'expressar i argumentar el perquè dels seus sentiments. Irene de Puig (2012) comenta que si les emocions són abordades des del punt de vista de reconèixer-les i distingir-les sí que es poden educar, així com l'autoestima dels infants i joves. Les respostes dels qüestionaris constaten que els exalumnes de l'Escola Sadako tenen una vida positiva emocionalment ja que creuen i posen de manifest que les persones es construeixen amb els altres tot i que hi ha una basant individual molt important.

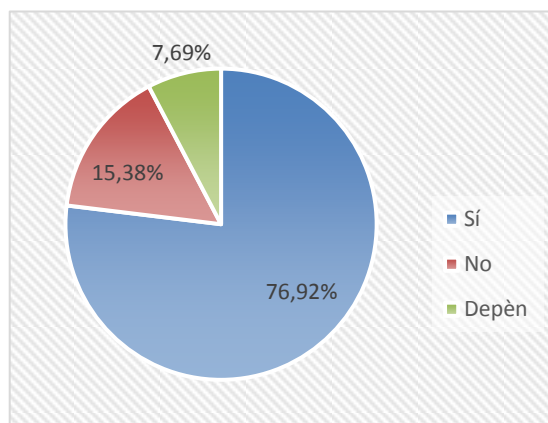
D'altra banda, el 92% dels joves enquestats manifesten que tenen una autoestima saludable perquè creuen que els defectes formen una part important de la persona i els accepten tot i que consideren que es poden canviar. Per contra, una altre aspecte fonamental del projecte Filosofia 3/18 és l'empatia (grup IREF 2006) i en aquest cas és una de les capacitats que han sortit més baixes ja que un 72% dels enquestats no han respòs al qüestionari que se'ls va fer arribar i això ens mostra que només el 27% dels joves senten empatia envers a aquest tipus de projectes.

Pel que fa a l'educació per a la Pau que inclou la capacitat de cooperació i diàleg es constata que el 53% de la població enquestada prefereix fer els treballs de manera cooperativa tot i que les seves argumentacions van per diferents bandes. Un 15% dels enquestats defensen que prefereixen treballar de manera cooperativa perquè d'aquesta manera tenen menys feines en canvi el 38% creuen que és millor treballar cooperativament perquè d'aquesta manera, tot i que també defensen que hi ha menys feina, valoren molt més que el conjunt de diferents idees poden fer un treball més enriquidor.

GRÀFICA 2: *Percentatges sobre la preferència de treballar cooperativament o individualment. Any 2015*

El projecte que Matthew Lipman (1991) va desenvolupar també tenia el propòsit de fer que els infants desenvolupessin la capacitat de diàleg per tal de poder resoldre els conflictes de manera racional i no caure en el parany de la violència. Per comprovar si aquest objectiu s'ha complert en els joves s'ha preguntat si els agrada conèixer les intencions de les accions dels altres envers a una situació. La resposta ha estat que el 76% dels joves sí que volen saber aquestes intencions perquè així poden comprendre i intentar millorar la situació, el 15% diuen que no volen saber les intencions perquè cadascú és responsable de les seves accions i un 7% dels joves defensen que de vegades és positiu saber-les però que de vegades no és necessari.

GRÀFICA 3: *Percentatges sobre la capacitat de diàleg. Any 2015*

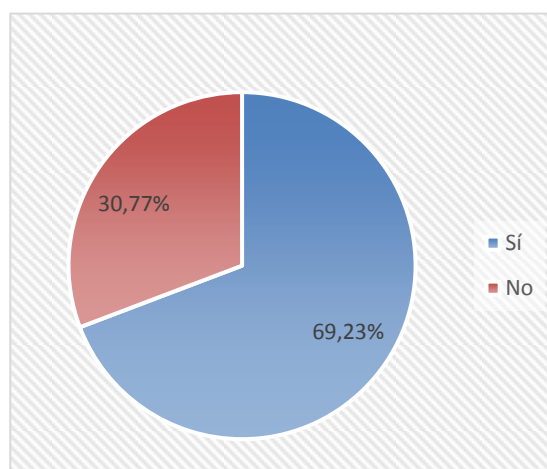
Pel que fa a l'apartat de sociabilitat, on hi entra la ciutadania i la democràcia (Puig, 2012) s'ha pogut comprovar que els joves de vint-i-un a vint-i-tres anys tenen una capacitat social per interactuar amb els altres però que al mateix temps també apliquen prejudicis. Per comprovar si el projecte Filosofia 3/18 realment afavoreix que no s'apliquen prejudicis i els infants es desenvolupin socialment s'ha preguntat què

tindrien en compte per triar els membres d'un grup de treball. Les respostes obtingudes han estat, al 100%, que prefereixen treballar amb persones responsables i compromeses, que sàpiguen treballar en grup, que no imposin les seves idees, que tinguin afinitat i que tots tinguin un mètode semblant a l'hora de treballar. Tot i així, la resposta és positiva perquè es fixen en el mètode i no en l'aspecte físic, sexe o qüestions culturals, tal com defensa Elzo (2004) quan afirma que s'ha de fomentar la tolerància cap a la diferència perquè ha d'haver-hi un respecte absolut cap a la dignitat de la persona.

D'altra banda, per tractar el tema d'educació ciutadana i democràcia (Grup IREF, 2006) s'ha preguntat als joves què entenen per ciutadania responsable i el 92% de la població enquestada han tingut una resposta positiva envers aquesta pregunta. La resposta més abundant que s'ha obtingut en el qüestionari és que la ciutadania responsable respon a l'ètica per fer les coses ben fetes; respectar el medi on vivim i no posar-nos traves els uns als altres.

Finalment, d'aquesta categoria cal tenir en compte tot el que fa referència a l'objectiu del currículum de Filosofia 3/18 (Grup IREF, 2006) la capacitat d'autonomia i prendre decisions. Pel que fa al concepte de "llibertat" tal com diu Irene de Puig (2012) va relacionat al d'autonomia i cal tenir en compte que la llibertat és subjectiva depenent del punt de vista, però hi ha una llibertat social i una altra de moral. El 76% dels joves enquestats defensa un concepte de llibertat que fa referència a allò individual i que un mateix pot decidir, per contra, amb aquestes mateixes respostes i d'altres obtingudes en altres preguntes, s'ha mostrat que el 61% dels joves no són suficient autònoms per prendre totes les seves decisions.

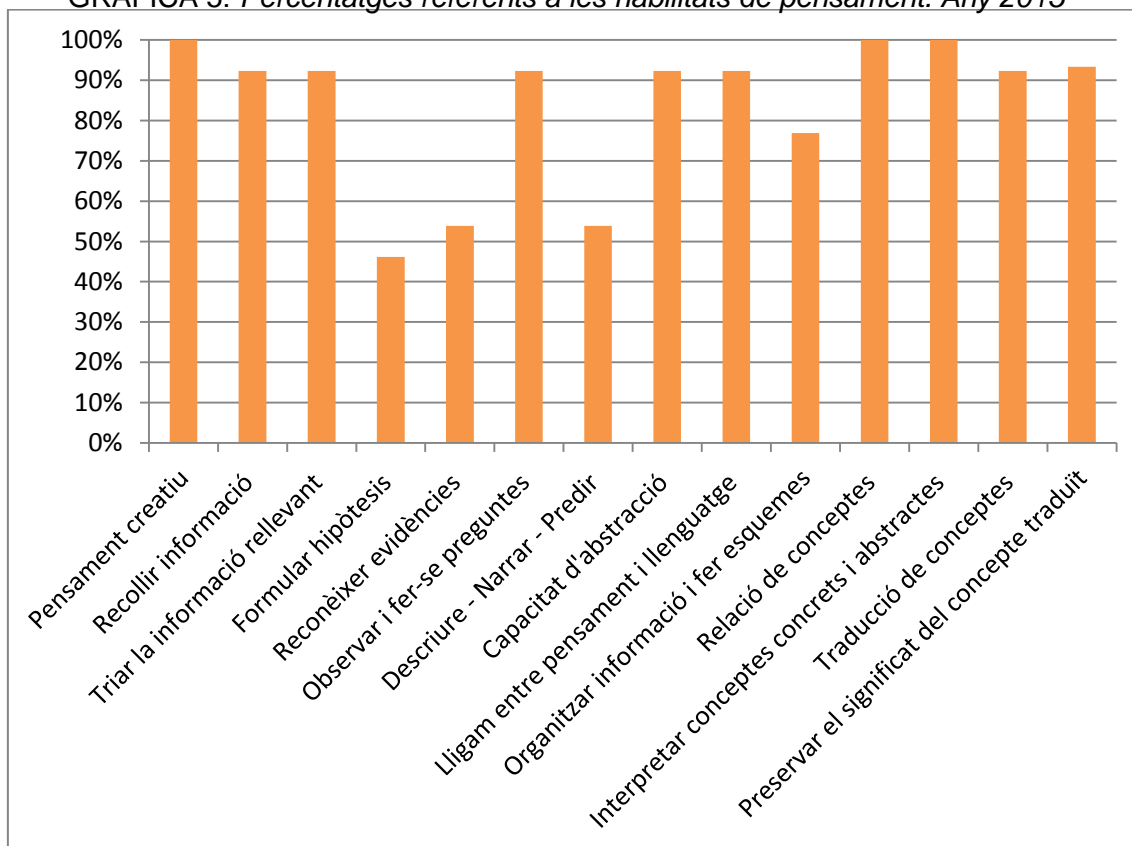
Tal com Elzo (2004) comenta en el seu article, el valor de la presa de decisions i el raonament d'aquestes està en crisi i s'ha de seguir treballant. Els resultats de l'enquesta transmesa posa de manifest que el 30% dels joves no es prenen temps per raonar i meditar sobre les seves decisions i moltes d'elles són espontànies. Tot i així, ells mateixos defensen que després no se'n penedeixen de les decisions preses. Per contra, el 69% sí

GRÀFICA 4: Percentatges sobre el raonament de les decisions preses. Any 2015

que es pren un temps prudencial abans de prendre una decisió final i així assegurar-se de no penedir-se del que fa i deixa de fer.

GRÀFICA 5: Percentatges referents a les habilitats de pensament. Any 2015

El gràfic de barres anterior mostra de manera visual quines de les habilitats de pensament predominen més en els joves de vint-i-un a vint-i-tres anys que durant la seva escolaritat van treballar el projecte Filosofia 3/18. Els tres aspectes predominants són el pensament creatiu, la relació de conceptes i saber interpretar conceptes concrets i abstractes. D'altra banda, formular hipòtesis, reconèixer evidències i descriure, narrar i predir, són els aspectes que predominen que menys desenvolupats tenen.

Tenint en compte que el pensament creatiu dels infants és un dels aspectes fonamentals per al seu desenvolupament que es tracta des de ben petits, Matthew Lipman (1991) també va incloure aquest aspecte dins el seu programa. A través del qüestionari s'ha pogut destacar que els joves de vint-i-un a vint-i-tres anys segueixen mantenint aquesta capacitat que implica imaginació, originalitat i fecunditat perquè és estimulador i obre portes (Grup IREF, 2006).

Pel que fa a l'habilitat de recerca cal destacar que el 92% dels joves tenen la capacitat de cercar, recollir informació i destriar-ne la més rellevant un cop buscada. Elzo (2004)

comenta que accedir a la informació i triar-ne la que és més important és un aspecte clau que s'ha de treballar a les escoles. A més, també un 92% dels enquestats són observadors i es fan preguntes sobre allò que volen saber o se'ls planteja; tot i així, per les respostes obtingudes en els qüestionaris són persones que més que preguntar-se a ells mateixos prefereixen preguntar als altres.

Per contra, només el 46% dels joves es formulen hipòtesis quan se'ls planteja una problemàtica i el 53% prefereixen no fer cas a aquesta problemàtica, tal com diu Elzo (2004) saber-se fer preguntes i suposicions és important. En aquesta mateixa línia, el 53% de la població enquestada sap reconèixer evidències davant la mateixa problemàtica i d'aquesta manera intenten solucionar els conflictes que van sorgint i, al mateix temps, aquest 53% també sap descriure, narrar i predir les situacions. Unes qualitats que, com bé descriu el butlletí del Grup IREF (2006), són essencials per poder fer una connexió amb el món.

D'altra banda, tenint en compte l'habilitat de conceptualització, el 92,31% dels joves enquestats tenen capacitat d'abstracció i mostren un lligam entre el pensament i el llenguatge. Això s'ha pogut veure a partir de les preguntes "què et ve al cap quan et diuen la paraula *SILENCI*" i "tradueix el concepte amb un llenguatge plàstic o musical". A partir de les respostes obtingudes s'ha pogut comprovar que la major part de la població enquestada saben explicar el concepte abstracte i reconvertir-lo en un altre tot fent un discurs coherent i cohesionat. El Grup IREF (2006) considera important aquesta habilitat perquè permet posar paraules al pensament dels infants i iniciar el diàleg filosòfic entre tota la comunitat d'investigació.

A través de les preguntes anteriors i demanar que expliquessin la diferència que ells veuen entre *la informació* i *el coneixement* s'ha pogut veure que el 100% dels joves tenen l'habilitat de raonament (Grup IREF) perquè saben relacionar els conceptes i extreure una idea d'un concepte i completar-la amb la d'un altre concepte. A més, també són capaços d'elaborar informació ja que els seus discursos, a l'hora de respondre, tenen relació entre sí i estan ben ordenats i cohesionats.

Finalment, l'habilitat de traducció també s'ha vist reflectida en el qüestionari amb les preguntes que feien referència al *silenci*, perquè un 92% dels joves han sabut traduir el concepte a un llenguatge plàstic o musical, de manera no literal, i preservar el seu significat. A més, també s'ha pogut observar com el 100% dels joves han sabut interpretar tant els conceptes concrets com abstractes que se'ls ha plantejat al llarg de tot el qüestionari i ho han comunicat tot responent amb claredat les preguntes

formulades. El Grup IREF (2006) també comenta que aquesta habilitat, juntament amb les altres, són les que permeten formar a un infant de manera global.

CONCLUSIONS

En relació a l'objectiu d'investigació: *descobrir com ha influenciat el projecte Filosofia 3/18 en els joves*, es pot afirmar que hi ha tota una part del projecte amb el qual segueixen sent competents, però també n'hi ha una altra que demostra que s'ha de treballar més per tal que els joves tinguin les característiques plantejades pel projecte.

D'una banda, es pot veure que les habilitats de pensament que més destaquen són que els joves tenen una vida positiva emocionalment, són socials i al mateix temps també emeten prejudicis davant les situacions. A més, també constata que són persones que tenen desenvolupada la creativitat i el seu pensament, relacionen diferents conceptes i els saben interpretar.

De l'altra, constata que l'habilitat que no han acabat d'assolir és la que fa referència a l'empatia seguida de la capacitat de formular hipòtesis, treballar cooperativament, reconèixer evidències, justificar les seves pròpies emocions i les dels altres i descriure, narrar i predir diferents situacions en les que es poden trobar.

Sorprèn observar que el valor menys assolit és l'empatia ja que el mateix estudi demostra que els joves tenen una gran capacitat social i saben identificar i justificar tant les seves emocions com les dels altres. Són nois i noies que no els agrada treballar cooperativament i tenen molts prejudicis a l'hora d'escollir els companys de feina. A més a més, són joves autònoms i es consideren lliures per escollir i decidir allò que volen.

Quant a la hipòtesis plantejada: *constatar que els joves han desenvolupat una part creativa, crítica, reflexiva i afectiva* cal destacar que en gran part els joves sí que assolixen aquestes característiques perquè en tots els àmbits prop del 70%, o més, dels subjectes enquestats responen a aquestes qualitats. Podem dir que els joves són curiosos i es fan preguntes, saben interpretar els conceptes concrets i abstractes així com exposar els seus pensaments i reflexions. Això demostra que el projecte Filosofia 3/18 ha incidit a les seves vides poc a poc, i que no només ha format part d'una assignatura escolar, sinó que a mesura que han anat passant els anys, sense ells adonar-se'n, han desenvolupat unes habilitats i capacitats socials més enllà del projecte.

Tot i així, cal remarcar que la mostra de l'estudi és reduïda ja que el qüestionari només es va enviar a trenta exalumnes de l'Escola Sadako de la promoció del 1996 – 2009 i no s'han obtingut totes les respostes esperades. Per tant, és un estudi que té unes limitacions i que no permet generalitzar els resultats obtinguts.

Finalment, l'última conclusió a la que s'ha pogut arribar després de fer aquest estudi és que, els joves no són prou conscients d'haver treballat aquest projecte a l'escola perquè l'assignatura no portava el nom de *Filosofia 3/18* o perquè creuen que eren massa petits quan el van treballar. No obstant, a través de les respostes obtingudes al llarg de tot el qüestionari queda demostrat que sí que van treballar el projecte en la seva infantesa i adolescència.

Un cop dut a terme l'estudi sobre els joves que van treballar el projecte Filosofia 3/18 durant la seva escolaritat obligatòria i, concretar quines són les capacitats i habilitats que menys desenvolupades tenen es poden obrir properes línies d'investigació. Aquestes noves línies poden anar dirigides a com actua l'Escola Sadako de Barcelona fent una avaluació de les activitats que es duen a terme quan es treballa el projecte, o bé fent una proposta d'acció educativa per treballar aquelles habilitats on els joves han mostrat més mancances com pot ser l'empatia. D'altra banda, partint de la idea que aquest treball té una part etnogràfica una propera línia de treball seria que la mateixa investigadora fes una recerca introspectiva d'ella mateixa.

No vull tancar l'article sense abans agrair a Jordi Nomen, mestre del projecte Filosofia 3/18 de l'Escola Sadako, el seu suport i col·laboració durant tot el procés de realització de l'estudi.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Arbonès, G, [et. al.] (2005) *Filosofía en la escuela. La pràctica de pensar en las aulas*, Barcelona: Graó.

Elzo, J. (2004): *L'educació del futur i els valors* . Fundació Jaume Bofill i UOC.edu. Recuperat a: <http://www.uoc.edu/dt/cat/elzo0704.pdf>

García, F. (Coord). (2002) *Matthew Lipman: Filosofía y Educación*, Madrid: Ediciones de la Torre

GRUP IREF (2006) *Innovació i recerca per a l'ensenyament de la filosofia* [en línia] <<http://www.grupiref.org>>

GRUP IREF, (2010) *Filosofia 3/18*. Barcelona: Grup IREF

- Hernández, R., Fernández, C., Baptista, P. (2010) *Fundamentos de metodología de la investigación*, Madrid: McGrawHill
- Lipman, M., Sharp, A., Oscanyan, F. (1991) *Filosofia a l'escola*, Capellades: Eumo Editorial
- Martínez - Olmo, F. (2012): *Avaluació del Projecte Filosofia 3/18* Quaderns d'Avaluació (21) Recuperat a:
<http://www.raco.cat/index.php/QuadernsAvaluacio/article/view/254037/340870>
- Martínez - Olmo, F., Grané, P., Puig, I., Casserras, E. (2012). *Avaluació del desenvolupament del Projecte Filosofia 3/18* Documents (20). Generalitat de Catalunya. Recuperat a:
<http://www20.gencat.cat/portal/site/ensenyament/menuitem.0abe0881c305d9a1c65d3082b0c0e1a0/?vgnextoid=97bcae4824637310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=97bcae4824637310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>
- Pérez, G. (1994) *Investigación cualitativa. Retos e interrogantes. II. Técnicas y análisis de datos*, Madrid: La Muralla
- Puig, I. (2012) *Fer filosofia a l'escola*, Vic: Eumo Editorial